

Φύλο και κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας: Οι αντιλήψεις των μαθητών του δημοτικού σχολείου

*Μάνεσης Νικόλαος, Δρ Πανεπιστήμιο Πατρών
Καραμπάση Εύη, Εκπαιδευτικός Α/θμιας Εκπαίδευσης, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Χρονόπουλος Χρήστος, Φοιτητής Π.Τ.Δ.Ε
Μαρούλη Κατερίνα. Φοιτήτρια Π.Τ.Δ.Ε.*

Εισαγωγή

Η απόκτηση παιδείας σήμερα αποτελεί όχι μόνο αναφαίρετο δικαίωμα όλων, αλλά συνιστά θεμελιώδη συνταγματική υποχρέωση (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά, 2001). Η εκπαίδευση, ως μηχανισμός κοινωνικής αλλαγής, στοχεύει - τουλάχιστον θεσμικά - στην προώθηση της ισότητας αγοριών και κοριτσιών στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Ωστόσο, ως μέσο κοινωνικού ελέγχου, φαίνεται ότι αναπαράγει τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές που στηρίζονται στην αντρική κυριαρχία. Άλλωστε, έρευνες έχουν δείξει ότι στο σχολείο ενθαρρύνεται η βασική προσδοκία που θέλει την εκπαίδευση των κοριτσιών να συνδέεται άμεσα και να προσανατολίζεται στον παραδοσιακό τους ρόλο ως συζύγων και μητέρων (Φρόση, Κουϊμτζή & Παπαδήμου, 2001: 4). Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικές επιλογές των κοριτσιών υπαγορεύονται από το φύλο τους και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με τους διαφορετικούς επαγγελματικούς ρόλους αγοριών και κοριτσιών (Κορωναίου, Δημητρούλη & Τικταπανίδου, 2002). Το γεγονός μάλιστα ότι τα κορίτσια σημειώνουν καλύτερες επιδόσεις στα γλωσσικά μαθήματα και τις ανθρωπιστικές σπουδές, ενώ οι επιδόσεις τους στα λεγόμενα «θετικά μαθήματα» είναι χαμηλότερες σε σχέση με τα αγόρια, αν και αυτή η διάκριση, ως προς το φύλο, σταδιακά και διαχρονικά βελτιώνεται (Λαμπίρη – Δημάκη, 1995), αποδεικνύει ότι οι επιλογές τους είναι μάλλον τυπικές ως προς το φύλο τους (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997. Κάτσικας & Καββαδίας, 1994). Παρά την θετική τους εξέλιξη στο χώρο της εκπαίδευσης και τη μεγαλύτερη πρόσβασή τους στην τριτοβάθμια βαθμίδα, φαίνεται ότι τελικά οι επιλογές των κοριτσιών αναφορικά με τις σπουδές τους χαρακτηρίζεται από εμμονή τους στο παραδοσιακό μοντέλο, ενώ αυτή η εμμονή χαρακτηρίζει και τις επιλογές των αγοριών (Μαραγκουδάκη, 2002).

Από πολλές έρευνες επίσης, διαπιστώνουμε ότι οι προσδοκίες, οι πρακτικές και εν τέλει οι εκπαιδευτικές επιλογές των δύο φύλων διαμορφώνονται και από τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων, τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας, τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, τις ικανότητες των μαθητών, τις δυνατότητές τους για πρόσβαση σε συγκεκριμένες βαθμίδες εκπαίδευσης (Δεληγιάννη και Αθανασιάδου, 1997. Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1998. Jones & Myhill, 2004. Kagan, 1992. Κανταρτζή, 1996. Νατσιοπούλου και Γιαννούλα, 1996. Tsouroufli, 2002). Κρίνεται γι' αυτό το λόγο απαραίτητη η ευαισθητοποίηση σε θέματα ισότητας των εμπλεκομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία και η έγκαιρη παρέμβασή τους προς την κατεύθυνση της εξάλειψής τους. Στην κατεύθυνση αυτή έχουν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς επιμορφωτικά προγράμματα από πολλούς φορείς¹, προκειμένου να προωθηθούν παρεμβάσεις για την ισότητα των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Η έρευνα

Η υπόθεσή μας

Σύμφωνα με τον Pierre Bourdieu (1996), μέσα από μια διαδικασία κοινωνικοποίησης εγγράφονται στο μυαλό ανδρών και γυναικών κάποιοι τρόποι αντίληψης, εκτίμησης και δράσης, οι

¹ Βλέπε για παράδειγμα το ερευνητικό πρόγραμμα «Αριάδνη», ενώ και τα Γραφεία ΣΕΠ της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προσπαθούν να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές σε θέματα ισότητας των φύλων (Σιδηροπούλου – Δημακάκου, 1997).

οποίες εκδηλώνονται ως καθημερινές πρακτικές και οι οποίες αφομοιώνονται σε τέτοιο βαθμό ώστε να λειτουργούν πλέον ως φύση, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται η βιολογική διαφορά σα δικαιολόγηση της κοινωνικά κατασκευασμένης διαφοράς των φύλων. Η αιώνια αρχή της κοινωνικής διάκρισης των πραγμάτων (πλούσιος-φτωχός, καλός-κακός, δυνατός-αδύνατος, άνδρας-γυναίκα), υπάρχει και στην αντικειμενική πραγματικότητα υπό μορφή θεσμών και ενσωματωμένη στη σκέψη των διακρινόμενων κατηγοριών και επομένως ανδρών και γυναικών. Ακόμα και σήμερα, παρά την αυξανόμενη είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, η κοινωνία επιβάλλει και προτείνει έναν επίσημο καθορισμό των θεμιτών χρήσεων του σώματος, ώστε να παράγεται το κοινωνικό τέχνασμα αρρενωπός άνδρας - γυναίκα με θηλυκότητα. Οι γυναίκες είναι κοινωνικά κατασκευασμένες να μεταχειρίζονται τον εαυτό τους σαν αισθητικό αντικείμενο προορισμένο να προκαλεί την επιθυμία και το θαυμασμό και δείχνουν προσοχή σε κάθε τι που έχει σχέση με την αισθητική του σώματος. Έτσι, αναλαμβάνουν και κατά τον καταμερισμό της οικιακής εργασίας ό,τι έχει σχέση με την εθιμοτυπική ζωή της οικογένειας (στολισμό και διακόσμηση του σπιτιού, εορτές). Αυτή η κοινωνικά κατασκευασμένη στάση και προδιάθεση της γυναίκας επεκτείνεται και στο χώρο της εργασίας της. Σιγά - σιγά στην πορεία της Ιστορίας το γυναικείο φύλο κατασκευάστηκε σαν μια οντότητα αρνητική, που στερείται όσων θετικών έχει ο άνδρας, αφού η βιολογική της διαφορά είναι δηλωμένη κοινωνικά ως ανεπάρκεια και μάλιστα ως ηθική κατωτερότητα (από τον προαιώνιο μύθο του Αδάμ και της Εύας αποδίδεται στις γυναίκες πανουργία).

Ποιες όμως είναι οι αναπαραστάσεις των μαθητών του δημοτικού αναφορικά με τους ρόλους των δύο φύλων;

Η υπόθεση εργασίας μας είναι ότι οι μαθητές διαμορφώνουν στερεοτυπικές αντιλήψεις, σχετικά με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και το ρόλο των δύο φύλων ήδη από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Μέθοδος

Διαδικασία - Το δείγμα της έρευνας

Χορηγήσαμε ερωτηματολόγια σε 135 μαθητές της Γ' τάξης 7 δημοτικών σχολείων της Πάτρας. Από την επεξεργασία των απαντήσεων διαπιστώσαμε ότι οι μαθητές έχουν από νωρίς διαμορφώσει στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων. Διεξήγαμε τότε παράλληλη έρευνα, καθώς θελήσαμε να εξετάσουμε εις βάθος τις αντιλήψεις των μαθητών για το φύλο. Έτσι, επιστρέψαμε σε 2 από τα 7 σχολεία που είχαμε αρχικά επισκεφθεί και ζητήσαμε από τους μαθητές των ίδιων τμημάτων της Γ' τάξης να συμπληρώσουν βάζοντας στην κατάλληλη στήλη ποια επαγγέλματα κατά τη γνώμη τους μπορεί να κάνει ένας άντρας και ποια μια γυναίκα. Τους ζητήσαμε επίσης να γράψουν ποιες δουλειές κάνει κάθε μέρα η μητέρα και ο πατέρας στο σπίτι και να ζωγραφίσουν τους γονείς τους κατά τη διάρκεια κάποιας εργασίας στο σπίτι. Το συνολικό μας δείγμα αποτελείται από 31 μαθητές και μαθήτριες.

Αποτελέσματα

Ζητήσαμε από τους μαθητές να συμπληρώσουν σε έναν πίνακα ποια επαγγέλματα πιστεύουν ότι ασκεί ένας άντρας και ποια μια γυναίκα. Δε δώσαμε στους μαθητές συγκεκριμένα επαγγέλματα, διότι θέλαμε να έχουμε τη δική τους άποψη, χωρίς να προκαταλάβουμε τις απόψεις τους.

Από την επεξεργασία των απαντήσεων προκύπτει ότι τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια κατέγραψαν περισσότερα επαγγέλματα – ασχολίες για τον άνδρα παρά για τη γυναίκα. Συνολικά έκαναν 175 αναφορές σε επαγγέλματα που μπορεί να εξασκεί ένας άνδρας έναντι 128 για επαγγέλματα που μπορεί να εξασκεί μια γυναίκα. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι αναφέρουν περισσότερο επαγγέλματα τα οποία ασκούνται κυρίως από άνδρα, όπως π.χ. αυτό του πυροσβέστη (17 φορές να ασκείται από άνδρα και 6 από γυναίκα), του ξυλουργού (17 φορές για άνδρα και 1 από

γυναίκα) και του ποδοσφαιριστή (10 φορές να ασκείται από άνδρα και 5 από γυναίκα).

Ως κατεξοχήν επάγγελμα και για τα δύο φύλα, μαθητές και μαθήτριες επέλεξαν αυτό του δασκάλου, ενώ ακολουθεί και πάλι για τα δύο φύλα το επάγγελμα του αστυνόμου. Τρίτο ανδρικό επάγγελμα είναι αυτό του γιατρού, ενώ το τρίτο επάγγελμα της γυναίκας είναι μαγειρίσσα.

Από τις απαντήσεις των αγοριών προκύπτει ότι θεωρούν πως μια γυναίκα δεν μπορεί να ασκεί επαγγέλματα όπως αυτά του αγρότη, αεροπόρου, αστροναύτη, γεωργού, ελαιοχρωματιστή, πλακά, οικοδόμου. Επιπλέον, θεωρούν ότι ένας άνδρας δεν μπορεί να είναι αεροσυνοδός, μόδιστρος, μασέζ ή να καθαρίζει σκάλες.

Τα κορίτσια αναφέρουν περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων που κατά τη γνώμη τους δεν μπορεί να κάνει ένας άνδρας, όπως π.χ. αυτά του μανικιουρίστα, πεντικιουρίστα, μόδιστρου, φύλαξη μωρών (μπέιμπι σίτερ), σχολικού τροχονόμου, υπηρέτη, ενώ θεωρούν ότι μια γυναίκα δεν μπορεί να ασκεί επαγγέλματα όπως αεροπόρος, βενζινοπώλης, βοσκός, δικαστής, ελαιοχρωματιστής, επιστήμονας, ηλεκτρονικός, ηλεκτρολόγος, μάστορας, μηχανικός, ξυλουργός, οικοδόμος και αρκετά ακόμη.

Θελήσαμε να διερευνήσουμε τις απόψεις που έχουν τα παιδιά για επαγγέλματα που θεωρούνται κοινωνικά ευνοημένα και μη.

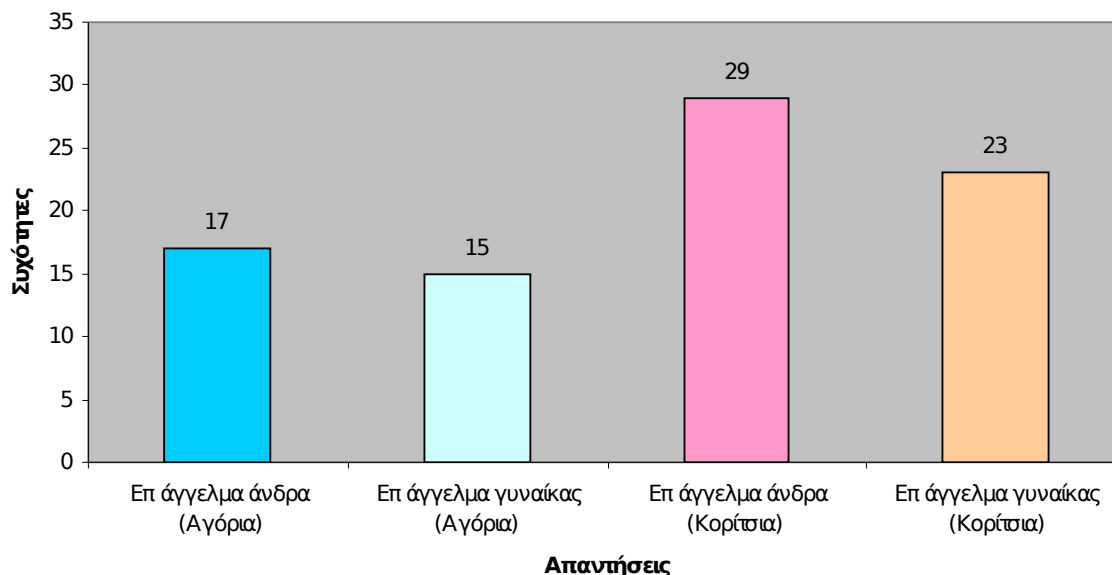
Με βάση την κατάταξη των επαγγελμάτων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, αναζητήσαμε επαγγέλματα που ανήκουν στις 2 πρώτες κατηγορίες. Επιλέξαμε τα επαγγέλματα γιατρός, δικηγόρος, πολιτικός μηχανικός, φαρμακοποιός. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια θεωρούν ότι τα επαγγέλματα αυτά τα εξασκεί κυρίως άνδρας (46 επιλογές) και λιγότερο γυναίκα (38 επιλογές). Σημαντικό είναι το εύρημα ότι η επιλογή αυτή αναδεικνύεται από τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια (29 έναντι 17 επιλογών).

EMBED

Excel.Chart.8

\s

Επαγγέλματα Ανώτερου SES

Με βάση την κατάταξη των επαγγελμάτων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας αναζητήσαμε επαγγέλματα που ανήκουν στις 2 τελευταίες κατηγορίες. Επιλέξαμε τα επαγγέλματα: μάγειρας - ισσα, καθαριστής - στρια, νοσοκόμος -α. Τα επαγγέλματα αυτά επιλέχθηκαν και από τα δύο φύλα να ασκούνται από γυναίκα στο μεγαλύτερο βαθμό. Όπως παρατηρούμε στο επόμενο

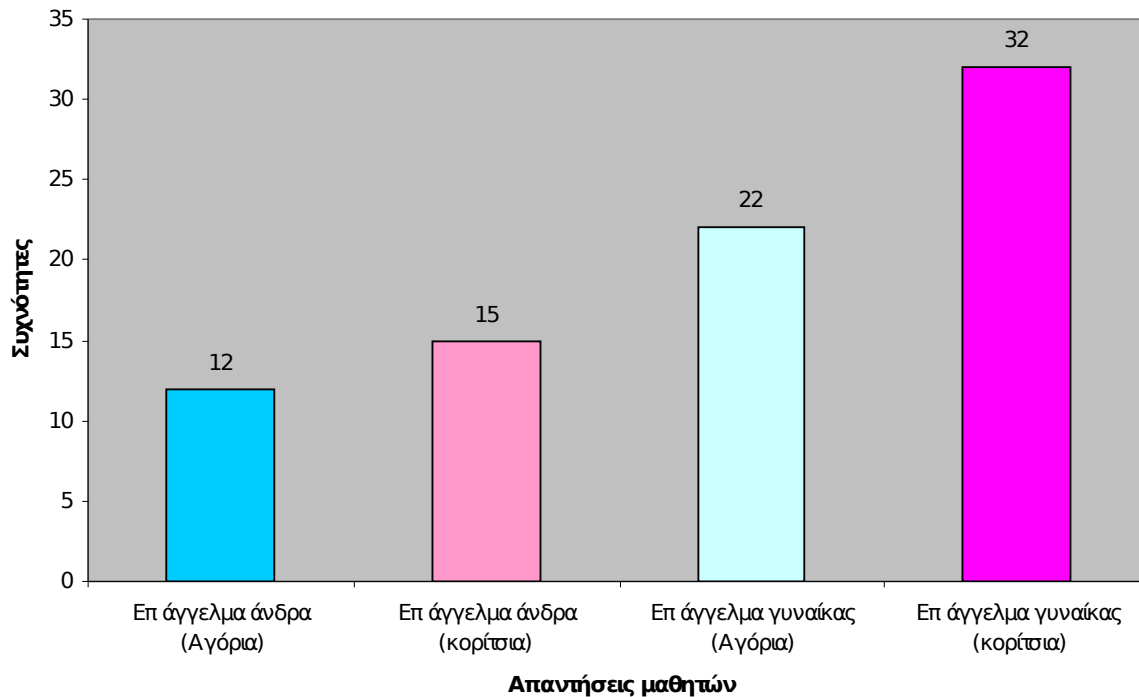
γράφημα, καταρχήν τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια θεωρούν ότι τα επαγγέλματα αυτά τα εξασκεί κυρίως γυναίκα (54 επιλογές) και λιγότερο άνδρας (27 επιλογές). Σημαντικό είναι το εύρημα ότι η επιλογή αυτή αναδεικνύεται πάλι από τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια (32 έναντι 15 επιλογών).

EMBED

Excel.Chart.8

\s

Επαγγέλματα κατώτερου SES

Συζήτηση

Από τις απαντήσεις των μαθητών προκύπτουν μερικά χρήσιμα και ουσιαστικά συμπεράσματα.

Μια πρώτη διαπίστωση είναι ότι, σύμφωνα με τους μαθητές της Γ΄ τάξης, η γκάμα των επαγγελμάτων που δύναται να εξασκεί η γυναίκα είναι περιορισμένη, αφού οι συνολικές αναφορές σε επαγγέλματα είναι πολύ περισσότερες για τους άνδρες, από ότι για τις γυναίκες. Διαπιστώνουμε επιπλέον ότι τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια συμφωνούν ως προς το ποια επαγγέλματα δε μπορούν να κάνουν άνδρες και γυναίκες.

Επιβεβαιώνεται δηλαδή το εύρημα και άλλων ερευνών ότι η δημόσια εικόνα του άνδρα είναι σαφής και διακριτή (Δεληγιάννη κ.ά., 2002).

Τα παραπάνω ευρήματα δεν είναι κοινωνικά αθώα. Φαίνεται πως τα κορίτσια θεωρούν τους εαυτούς τους πιο κατάλληλους σε σχέση με το ανδρικό φύλο να κάνουν εργασίες που σχετίζονται με την καθαριότητα και γενικότερα με τη φροντίδα και ικανοποίηση αναγκών άλλων προσώπων μιας και επιλέγουν τις ίδιες παρά τους άνδρες στα συγκεκριμένα επαγγέλματα..

Και στους δύο πίνακες διαπιστώνουμε ότι τα κορίτσια αποκλείουν τον εαυτό τους από επαγγέλματα που απαιτούν πανεπιστημιακές σπουδές ή τον τοποθετούν σε θέσεις εργασίας συνυφασμένες είτε με τις αρμοδιότητες που έχουν στο σπίτι όπως καθαρίσμα – μαγείρεμα είτε με

τη φροντίδα. Αναπαράγουν δηλαδή τη δημόσια εικόνα που έχουν για τον άνδρα και τη γυναίκα, σύμφωνα με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας: ο άνδρας στο δημόσιο χώρο, η γυναίκα στον εσωτερικό.

Θελήσαμε να επιμείνουμε ακόμα περισσότερο. Επανήλθαμε στα σχολεία αυτά. Συζητήσαμε με τους μαθητές και τους ζητήσαμε να καταγράψουν, σε πρώτη φάση, τις δουλειές του σπιτιού που κάνει κάθε μέρα η μητέρα στο σπίτι. Από τις απαντήσεις όλων των μαθητών προκύπτει ότι η μητέρα πλένει, σιδερώνει, μαγειρεύει, απλώνει, ξεσκονίζει, σφουγγαρίζει, στρώνει το τραπέζι. Οι μαθητές απάντησαν πως ο πατέρας συνήθως σκουπίζει, πλένει τα πιάτα, βάζει κουρτίνες, μαζεύει τα ρούχα, σκαλίζει, σπέρνει, κλαδεύει, ραντίζει, φτιάχνει τα λουλούδια, ταΐζει τα ζώα, καθαρίζει το τζάκι, αλλάζει τις λάμπες, επισκευάζει το πλυντήριο, πηγαίνει τα παιδιά σε εξωσχολικές δραστηριότητες.

Σε δεύτερη φάση ζητήσαμε να μας ζωγραφίσουν τον πατέρα ή τη μητέρα τους σε κάποια από τις ασχολίες στο σπίτι. Και από τις ζωγραφιές των παιδιών καταφαίνεται πως η μητέρα είναι μια μορφή που αναλαμβάνει πολλά καθήκοντα σχετικά με τη φροντίδα του σπιτιού. Υπάρχει απόλυτη συσχέτιση των αναπαραστάσεων με τις γραπτές απαντήσεις τους. Η φιγούρα του πατέρα εντοπίζεται κυρίως εκτός σπιτιού, στον περιβάλλοντα χώρο αυτού, είτε στην αυλή είτε στον κήπο ή στο μπαλκόνι. Οι δουλειές που αποδίδουν τα παιδιά σε αυτόν αφορούν σε επισκευές και στη φροντίδα του κήπου, ενώ εκείνες που οριοθετούνται στο εσωτερικό του σπιτιού είναι περιορισμένες (σκουπίζει και πλένει τα πιάτα). Κάποιοι μαθητές απάντησαν πως ο πατέρας τους δεν κάνει καμία δουλειά στο σπίτι (6). Σε αυτές τις περιπτώσεις στις ζωγραφιές τους ο πατέρας συνηθίζει να βλέπει τηλεόραση, να ποτίζει ή να κάθεται.

Ως γενικό συμπέρασμα, η μητέρα μένει στο εσωτερικό του σπιτιού, ενώ ο πατέρας αναλαμβάνει εξωτερικές δουλειές.

Συμπερασματικά, φαίνεται πως η εικόνα σχετικά με το ρόλο και τα χαρακτηριστικά του κάθε φύλου αρχίζει να γίνεται σαφής και διακριτή από πολύ μικρή ηλικία. Τα κοινωνικά στερεότυπα έχουν αρχίσει να εγκαθίστανται στους μικρούς μαθητές και είναι αυτά που θα επηρεάσουν τις μελλοντικές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές. Διαπιστώσαμε, σε συμφωνία και με άλλες έρευνες, ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αγοριών και κοριτσιών αναφορικά με τα χαρακτηριστικά και τους ρόλους τους μένουν αναλλοίωτες στο πέρασμα του χρόνου, ενώ ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου στη διαμόρφωση από τα παιδιά έμφυλης συμπεριφοράς και στάσης είναι πολύ σημαντικός. Χρειάζονται λοιπόν παρεμβάσεις που να στοχεύουν αφενός στην εκπαίδευση και να διασφαλίζουν όχι μόνο θεσμικά αλλά και ουσιαστικά την προώθηση της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων και αφετέρου στην οικογένεια, ως πρώτο φορέα κοινωνικοποίησης, με την υιοθέτηση στο οικογενειακό περιβάλλον στάσεων και συμπεριφορών που να αίρουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με τις ικανότητες, τις δυνατότητες και τους ρόλους των δύο φύλων.

Βιβλιογραφία

Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ., Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., & Καπέλλα, Α. (2001). «Εκπαίδευση και Φύλο» - Μελέτη Βιβλιογραφικής Επισκόπησης, Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για τα Θέματα Ισότητας.

Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997). Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών. Στο: Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή και Σ. Ζιώγου (επιμ.), Φύλο και σχολική πράξη, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 586-620

Bourdieu, P. (1996). Η Ανδρική Κυριαρχία. (επιμ. Ν. Παναγιωτόπουλος). Αθήνα: Δελφίνοι.

Δεληγιάννη, Β., & Αθανασιάδου, Χ. (1997). Αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα. Στο: Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (επιμ.), Φύλο και σχολική πράξη. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 95-

Δεληγιάννη, Β., & Ζιώγου, Σ. (1998). Ενημέρωση, στάσεις και αξίες των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη θέση των ανδρών και των γυναικών στην ελληνική κοινωνία: διχοτομήσεις και διαφορές. Στο Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (επιμ.), *Γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 109-144

Jones, S., & Myhill, D. (2004). Seeing things differently: teachers' constructions of underachievement. *Gender & education*, 16(4), 531-546.

Kagan, D. (1992). Implications of research on teachers' beliefs. *Educational Psychologist*, 27(1), 65-90.

Κανταρτζή, Ε. (1996). Αγόρια και κορίτσια στο σχολείο: Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 88, 39-48.

Κάτσικας, Χ., Καββαδίας, Γ. (1994). *Η ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Gutenberg

Κορωναίου, Α., Δημητρούλη, Κ., & Τικταπανίδου, Α. (2002). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και η Διάσταση του Φύλου, *Σχέδιο Μελέτης: Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα*, Επιμέλεια: Β. Δεληγιάννη, Σ. Ζιώγου & Λ. Φρόση, Θεσσαλονίκη

Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1995). Εκπαιδευτικές τάσεις στην Ελλάδα με έμφαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση: από την δεκαετία του 60 προς το 2000. Στο: Ι. Λαμπίρη-Δημάκη & Ν. Κυριαζή, *Η Ελληνική Κοινωνία στο Τέλος του 20^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαραγκουδάκη Ε. (2002). Ο Παράγοντας Φύλο στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Όψεις Συνέχειας και Μεταβολής, *Σχέδιο Μελέτης: Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα*, Επιμέλεια: Β. Δεληγιάννη, Σ. Ζιώγου & Λ. Φρόση, Θεσσαλονίκη

Νατσιοπούλου, Τ., & Γιαννούλα, Σ. (1996). Διερεύνηση στερεοτύπων σχετικά με το φύλο. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 89, 67-72.

Σιδηροπούλου – Δημακάκου Δ. (1997). Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων: ο ρόλος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού

Tsouroufli, M. (2002). Gender and Teachers' Classroom Practice in a Secondary School in Greece. *Gender and Education*, 14 (2), 135-147.

Φρόση, Λ., Κουϊμτζή, Ε., & Παπαδήμου, Χ. (2001). Ο παράγοντας φύλο και η σχολική πραγματικότητα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Μελέτη Επισκόπησης), Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ερευνών για τα Θέματα Ισότητας.